

Vladimir Peter Goss, *Počeci hrvatske umjetnosti*, Ibis grafika, Zagreb 2020., 488 str.

Vladimir Peter Goss znanstvenik je koji je istraživanje ranije srednjovjekovne umjetnosti počeo u šezdesetim godinama 20. stoljeća te je, nakon tri desetljeća odmaka za vrijeme kojih je živio i radio u Sjedinjenim Američkim Državama, vrativši se ponovno u Hrvatsku, nastavio temeljita istraživanja povezujući ih ovaj put interdisciplinarno te pokušavajući predočiti široj javnosti ishodišta i odrednice hrvatske umjetnosti. Radi se o vrlo plodnom znanstveniku koji objavljuje niz knjiga i znanstvenih radova i vrlo aktivno povezuje povijest umjetnosti, povijest, etnologiju, ali i filozofiju, sociologiju, urbanizam i niz drugih znanstvenih disciplina pretvarajući tako povijest umjetnosti u alat tumačenja povijesnog, političkog i socijalnog razvoja ovih krajeva obilježenih ostavštinom koju su Hrvati ponijeli još iz pradomovine, čuvajući je i razvijajući vlastitu tradiciju odupirući se brojnim pokušajima kulturnog preobraćenja tijekom srednjeg vijeka, pa sve do suvremenog doba. Autor se u svojim promišljanjima posebice osvrće na rezultate srodnih humanističkih disciplina poput kulturne antropologije, lingvističke i arheologije pomoću kojih jasnije definira nastanak te korijene hrvatske umjetnosti i produbljuje pogled na početke umjetničkog djelovanja. Time ujedno uokviruje predstavljenu umjetničku produkciju u širi interdisciplinarni kontekst hrvatske kulture.

Knjiga *Počeci hrvatske umjetnosti*, koja je objavljena 2020. godine, djelo je koje se vrlo aktivno bavi pitanjem "postanka i prirode umjetnosti" definirajući hrvatsku umjetnost kao umjetnost koja se formirala u hrvatskom prostoru prije romanike preživljavajući i postojeći zahvaljujući suživotu, ali i sukobu dvaju temelja ljudske opstojnosti – *urbsa* i *rusa*. Oni se prožimaju, ali i nadmeću od romanike sve do danas. Upravo je kroz ovo djelo autor pokazao kako su hrvatsku umjetnost obilježili suodnos, ali i polarizacija ta dva elementa. Zbog toga se u umjetnosti ovih prostora mogu naći i djela dvorskih radionica te djela poznatih umjetnika, kao i djela koja odišu *rusom* i pokazuju praelemente hrvatske umjetnosti, ali i drugih naroda koji su živjeli i ostavili trag na ovim prostorima.

Knjiga je sastavljena od tri dijela: *Uvod*, *Počeci hrvatske umjetnosti* i *Trajanje hrvatske umjetnosti*, a svaki dio razdijeljen je u niz poglavlja i potpoglavlja.

U uvodnom dijelu autor definira umjetničko djelovanje, definira prostor, kao i umjetničko djelovanje u prostoru te konačno i umjetničko djelovanje na prostoru današnje Hrvatske. U dijelu *Počeci hrvatske umjetnosti* autor se bavi s dva važna lajtmotiva koja su obilježila početak rane hrvatske umjetnosti na ovim prostorima: staroslavenskom mitologijom (posebice obilježjima Peruna u prostoru) te pokrštavanjem Hrvata. Treći dio opisuje usustavljanje umjetničkog opusa na ovim prostorima pokriveno političkim djelovanjima vladara od Ladislava sve do dvadesetog stoljeća i Josipa Broza Tita. Knjiga završava dodacima, opsežnim popisom literature i glosarijem koji olakšava njeno enciklopedijsko korištenje. Posebno je pohvalna činjenica da je u digitalnom obliku objavljena i skraćena engleska verzija knjige (<http://www.romanika.net/wp-content/uploads/2020/11/Vladimir-Peter-Goss-The-beginnings-of-Croatian-art.pdf>) koja će svakako imati širok doseg i pokazati hrvatski srednjovjekovni potencijal inozemnoj zainteresiranoj javnosti.

Ovo djelo Vladimira Petera Gossa pokazuje kako se radi o autoru koji duboko uranja u promišljanje pojavnosti i veza umjetničkog djelovanja na ovim prostorima s nizom aktualnih povijesnih i političkih pitanja. Na taj način, on pokazuje i predočava širi smisao umjetničkog djelovanja koji se prožima kroz sukob, ali i nadopunjavanje onog urbanog i ruralnog kao dva izvorna temelja hrvatske umjetnosti kroz povijest sve do današnjih dana. Upravo je dubinsko

proučavanje i predstavljanje ove teme u širokom društvenom kontekstu najveća snaga djela koje, objavljeno i na engleskom jeziku, omogućava široku promociju hrvatske umjetnosti. Posebice jer autor promišlja umjetnost kao dio kulture ovog kraja vrlo jasno argumentirajući pojedine pojavnosti i veze kulturnih i političkih zbivanja s umjetničkim djelovanjem. Na taj način autor u knjizi uspijeva kvalitetno objediniti enciklopedijski pregled materijala i filozofska tumačenja konteksta nastanka pojedinih djela, čime se olakšava i upotpunjuje izučavanje umjetnosti i kulture današnje Hrvatske.

Vjekoslav Jukić

Željko Tomičić, *Bjelobrdski kulturni krug, groblja od 9. do 13. stoljeća u međurječju Mure, Drave, Dunava i Save*, Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Požegi, Zagreb – Požega 2020., 644 str.

Knjiga *Bjelobrdski kulturni krug, groblja od 9. do 13. stoljeća u međurječju Mure, Drave, Dunava i Save* akademika Željka Tomičića, dugogodišnjeg istraživača bjelobrdske kulture, predstavlja sintezu ovog arheološkog fenomena na području sjeverne Hrvatske definirane međurječjem rijeka Mure, Drave, Save i Dunava. Knjiga je nastala na temelju arheoloških istraživanja, prvenstveno autorovih, ali uz korištenje i onih njegovih suradnika i drugih arheologa, vođenih od 1972. do 2017. godine. Knjiga se sastoji od uvoda i šest tematskih poglavlja.

U *Uvodu* (9–13) autor ukratko prikazuje važnost arheologije kao znanstvene discipline nužne za razumijevanje materijalne i duhovne kulture prošlih vremena te posebice ulogu istraživanja groblja unutar tog zadatka. Autor također ukratko situira bjelobrdsku kulturu u kulturni i politički kontekst ranoga srednjeg vijeka osvrćući se na veze Donjopanske Kneževine (na čijem se području uglavnom i rasprostirala) s Francima, Bizantom i hrvatskim vladarima.

Poglavlje *Povijest istraživanja* (15–41) prikazuje kronologiju arheoloških istraživanja na području međurječja. Sve počinje 1870. kada su bile pronađene brončane naušnice u perivoju dvorca grofova Drašković u Velikom Bukovcu. Od tada kreću prve arheološke kampanje, a autor sažima odvijanje istraživanja na četiri razdoblja: od 1870. do izbijanja Prvog svjetskog rata (1914.), od izbijanja Prvog do kraja Drugoga svjetskog rata (od 1914. do 1945.), od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata i uspostave samostalne Republike Hrvatske (od 1945. do 1990.) i naposljetku od 1990. do 2015. U svakoj kronološkoj cjelini ističe se doprinos pojedinih istraživača, arheologa, numizmatičara, muzealaca, antropologa, geologa i konzervatora, kako hrvatskih (Šime Ljubić, Karlo Franjo Nuber, Josip Brunšmid, Ljubo Karaman, Zdenko Vinski, Nada Miletić, Stojan Dimitrijević, Zdenko Žeravica), tako i onih bosanskih (Vejsil Ćurčić), austrijskih i njemačkih (Moriz Hörnes, Paul Reinecke), mađarskih (József Hampel, Csánad Bálint), čeških (Lubor Niederle, Zdenek Váňa) i slovačkih (Jan Eisner), ali i pojedinih pripadnika drugih znanstvenih disciplina. Osim slikovnog materijala kojim se ilustriraju tekstovi o doprinosu pojedinih istraživača (portreti), tekst je popraćen i s prigodnim ilustracijama samih iskapanja i zbirki nalaza. Postupno se u etapama prati razvoj ideja i teze o definiranju bjelobrdske kulture zahvaljujući rastućem broju financiranih i objavljenih iskapanja. Autor pri tome naglašava kako su istraživanja, formuliranje hipoteza te znanstvena obrada